

yine hamamın benzeri Mağnise'de Valide hamamı veya Merzifonda Pir Dede hamamı ola... Divarlarından asla bir damla bile su damlamaz. Di-varlarını koklasan aselbend ve laden kokar. Kubbesi sekiz kemer üzerine oturtulmuştur. Muslukları altın yaldızlı olup sıcak ve soğuk sular akar. Kubbenin ortasında çeşitli avizeler sarkar. Sofasının tam ortasında bir şadırvan var ki, fiskiyelerinde sular fişkirir. Tabanındaki taşları o kadar mücelladır ki nalin ile yürürken dikkatli olup cümbüşsüz hareket etmek gerekir. Bundan başka Ulu Cami yakınında Orta hamam Ramazan Efendi Cami yakınında Hamza Beşe hamamları vardır.

Dokuz han vardır. Şemsi Paşazade Efendinin iki hanı, çarşı ortasında kurşunlu han, Mustafa Paşa hanları, Çukur han, Şeyh Zade hanı, İplikçi-zade hanı Kadıncık ve Semerciler hanları meşhurdur. Bezestanının dört demir kapısı ve içinde 120 dolap vardır. Bu bezestanın dışında üzeri kubbesiz ahşap bir bezestan daha vardır. Yolları temiz kaldırımıdır. Şirin bir saraçhane çarşısı vardır. Her dükkânda şahı hüban saraç civanları var ki kirpiklerinin oku ile görenlerin kalbini delik deşik ederler.

Helvacılar çarşısı da başka bir lezzetli caddedir. Rum, Acem ve Arap içinde Güzelhisar helvacı civanları meşhurdur. Çünkü pirleri Ömer helvaya hayır dua edip "Tatlı, ballı, şekerli, yağlı laübalı söylesin" buyurmuşlardır. Tamamı 57 dükkândır. Altın ile cilalı çeşitli bakır kapların çeşidi, kalaylı siniler ve tepsiler sarı pirinçten sahan ve tepsiler raflar üzerine dizilmiştir. Tavanlarında tepsiler ve avizeler asılıdır. Helvacı dilberleri bellerine ibrişim tire peştamallar kuşanıp hizmet ederler. Helvacılar konuşmalarındandır ki eller yıkandıktan sonra, helvacı dilberleri gelip sorarlar, "kasd buyurun ne mertebe tatlı ballı, ne çeşit şeker şenli olalım

NAZİLLİ PAZARI

Cuma günleri buraya etraftan kırk elli bin etrak (Türkler) gelip büyük pazar olur. Burası geniş bir sahra olup, Nazilli Ayanı Nice Han, cami, imaret ve dükkândan yapmışlardır. Yiyecek, içecek ve hububatın hesabını Cenabı Hak bilir. İki bin dükkân vardır. Rumelide Maşkoloz, Dolyan, Alasonya, Debre, Yanya, Össek pazarları meşhurdur ama onlar senede bir kere olur. Üç yüz dükkândan başkası, pazardan sonra boş kalır. Kale gibi iki büyük hanları, beş adet misafirhaneleri, bir hamamı, bir büyük cami vardır. Caminin uzunluğu ve enliliği 180 ayaktır. Geniş ve çimenlik bir avlusu vardır. Mahkeme bu camiye bitişiktir. Ayda bin kuruş hâsıl olur. Yeniçeri Serdarı ve has hâkimi de her Cuma burada bulunur. Bu kasaba 300 kiremit evlerdir. Yedi kahvehanedir. "Nazilli'nin kırk yedi türlü ürünü olur. Bilhassa Göklop, Aklop, Müşemmes Lop, Ballı Lop, Terlop, Şekerli Lop, Mor Lop, Nakip Lopusu, Aydın lopu meşhur mahsullerindedir. Bu lopların her biri diğerlerinden lezzetli loplardır ama aşkolsun lop lop yiyene... Ve gıpta olsun mişkli lopu yiyene ki, misk veanber gibi kokar. Bu incir, diğer incirler gibi olmayıp, zamanı çabuk geçer ve diğer incirler gibi kuruyup başka vilayetlere sevkedilmez. Bir de Yediveren inciri vardır. Yeşil renklidir, kıştan bir ay sonra incir verir. Her ay hâsıl olan inciri başka lezzet ve renktedir. Fakat kış sonunda olan inciri ilkbahardakiler gibi lezzetli olmaz. (Beyit) :

Nazar kıl, nev'i insana kimi zehr-i sükker
Acib Hikmet bir ağaçta olur yüz bin yemiş peyda

Kuru inciri binlerce yük halinde diğer vilayetlere gönderirler. Tazeliğini muhafaza eder ve durdukça şekerleşir. Biz uzun seyahatimiz sırasında yedi iklimde benzerini görmedik. Bu şehrin etrafı baştanbaşa gül, gülistan, bağ ve bostan içlerinde akarsular ve güzel sesli kuşlar olup, insanın canına can katar. Bu şehrin ayanlarından Serdar Hacı Hasan Beşe, Nakip ve Seyyid Çelebilerle vedalaşarak doğuya doğru Nazilli sahrası içinde akan Menderes ışıklı dağlarından çıkıp Balat Kalesi yakınında denize dökülür. Bu şehir sağımızda kalıp üç saat gittik.

KUYUCAK KASABASI: Aydın toprağında 150 akçe kazadır. Zea-mettir 2100 evdir. Bağızsız, bahçesiz, susuz, han ve hamamsız, havası ağır, adamları harami bir mülevves kasabadır. Bir cami, beş mescidi, yirmi dükkânı var. Haftada bir pazarı olur. Yollarda haramiler vardır. Buradan doğuya bazen Menderes kenarında, bazen dağlar içinde beş saat gittik.

Evliya Çelebi GÜZELHİSARI

Evliya Çelebi Güzelhisarı AŞAĞI BÜYÜK ŞEHRİN İMARETLERİNİ (GÜZELHİSARINI) BEYAN EDER

Evliya çelebi miladı 1671 yılında şehrimizi ziyaret etmiş ve meşhur SEYAHATNAME'SİNDE şehrimizi bu şekilde tanıtmıştır:

6770 büyük saraylarda süslü güzel Sultanın Aydın Güzelhisarıdır. 26 mahalle, 47 mihraptır. Çarşı içinde Ramazan Efendi Caminin medresesi, sebilhanesi vardır. Kubbesi kurşunludur. Geniş avlusu limon ve turunc ağaçlarıyla süslüdür. Ulu Cami de kiremit örtülü olup avlusunda bir abdest havuzu ve medreseler vardır. Üveys Paşa Caminin etrafında medreseler olup avlusunda havuzu vardır. Kible kapısı üzerinde (Mehmet oğlu Üveys paşa hicretten sonra 1070 senesinde yapmıştır) yazılıdır. Yeni Cami Hüseyin Efendinindir. Kubbesi kurşunludur. Caminin içinde müezzin mahfilü dil ile tarif olunamaz. Caminin sol tarafından bir vaaz kürsüsü var ki, benzeri meğer kürsi Azam ola... Dikkatle bakılınca insanların gözleri kamaşır. Avlusunun etrafı turunc ağaçlarıyla süslü olup birde havuzu vardır. Anadolu eyaletinde bu caminin benzeri yoktur. Caminin taşra yan sofaları altı mermer sütun üzerindedir. Bunlardan başkası meslerdir. Fakat Menteşe kapısından dışarı Ahmedi Kürdi ve Göllice varoşa 3 cami vardır. Üçü de kiremitlidir velhasıl tamamı 56 mihraptır. Ama kale içinde 47 mihraptır.

Medreseler şunlardır; Yarbaşı Mahallesi Medresesi, Tekye, Göllice Mahallesindeki iki medrese, Alihan Baba Sultan medreseleridir. Çarşı içinde

ve ter zülbiyat hulviyet yiyelim? “ derler. Helva almak isteyen dahi gön- lünden geçene hissettirince (nola) deyip arzusu veçhile helvaları tabak tabak kâğıtlar içinde yaldızlı ve beyaz kalaylı kaplar içine koyup siniler ile huzuruna götürürler. Helvaları bütün cihanda beğenilmiştir. Ama aşk ol- sun kuyruk yağı ile yapılmış beyaz halka cinsine gıpta edip hasret kalmı- şımdır. Bundan başka sisamı, zülbiyesi, subunniye, reşidiyye, mahice ve fisdakiyye, kırma bademiyye, katamiyye gazileri, lokması, me-muniyye, nevveriyye helvası doğrusu iman nurudur. Bütün ahali (Hubbül hulum minel iman) haisine uyararak helva delisi olmuşlardır. Cuma namazından sonara vilayet ayarı, ahbablar helvacı dükkânlarına gelip birbirlerine helva ziyafeti verirler. Bu şehirde haftada bir gün pazar olur. Böyle gün- llerde burudu beş bin kuruşluk helva satılır diye meşhurdur. İstanbul'a, bütün vilayetlere buradan hediye helva gider. Kırk adet helvaları vardır. Bu kahvelerde hanendeler, sazandeler, hikâyeyi anlatanlar, meddahlar bulunur. Her çeşit halkın kendilerine mahsus kahveleri vardır. Her kahve bağında limon ve turunc kokusu duyulur.

Tabakhane çarşısı, şehrin doğusunda akan derenin iki tarafında baika bir kasaba gibidir. İki yüz kadar akarsulu ve değirmenli iş yerleridir. Bu dere kalenin doğu tarafını kuşatmıştır. Şehir içinde yedi adet sebilhane vardır. Paşa sebilinin suyu, İman dağından binlerce katır vasıtasıyla geti- rilir. Şehrin içinde ve dışında 200 çeşme vardır. Bu kalenin yüzeyindeki yüksek dağın eteğinde Üç gün denilen bağ içinde öyle mesireler vardır ki tarif edilemez. Bu Üç gün, yerli halkın söylediğine göre Hz Süleyman yapısıdır. Şehrin etrafı baştanbaşa bağ, bahçe ve bostandır. Bolluk ve aha- lisi neşeli bir şehirdir. Şehrin uzunluğu tam bin adımdır. İç kalenin İman kapısından Menteşe kapısına kadar 1700 adımdır. Çarşı içinde bri mev- levihanesi vardır. Ama bir emri şerif ile bu tekke kapatılıp, dervişlerini sürgün edip Mevlevi ayini yasak edilmiştir. Hakir bu asitanenin duvarına şu beyitleri yazdı:

Hankah-ı çerhde ayin iken devr-i kadim
Buğz idüp mesdud idenler daim olsun namurad

Bu şehir halkı garip dostudurlar. Kiblesi menderes nehrine, güneyi Ba- lat şehrine kadar büyük bir sahradır. Bolluk memlektir. Pamuğu, pa- muk ipliği, dimisi, bademi, susamı helvası, mahub ve mahubesi, beyaz ekmeği, karpuzu, kavunu, limonu ve turuncu meşhurdur. Seksen akçesi bir dirhem gelir, bir kuruşu üç yüz akçeye sarf olur. Bütün ahalişi çuka ferace ve serhaddi elbise giyerler. Gençleri Cezayir elbisesi giyip başlarına fes giyer ve bellerine pala bıçak takarlar. Boyacı çarşısında yetmiş adet boyacı dükkânı vardır. Boyaları ispük neftisi gayet makbuldür. Tokmak sesinden gök gürleri zannedilir. Her gün nice bin boğası yükü bağlanır. Bu

boyacı tokmağına halk arasında (Hayır) derler. Latife olarak birbirlerine (Hayır başına olsun) derler. Ahalişi zevk ehlidir. Kadınları muhayyar ve sof ferace ve beyaz çarşaf örterler. Gayet edepli ve ırz sahibidirlere. İklimi dördüncü iklimdir.

GÜZELHİSAR ZİYARETGAHLARI:

Aydın oğulları ile Horasan'dan gelen Ali Han Baba, Kavak Baba Sultan, İman dağında İman Baba Sultan, kible tarafında Madran Baba ve Yar- daklı Baba ziyaretgâhlarıdır.

BEY YAYLAĞI: Yirmi akarsuyu olan, yaz ve kış tepesinde kar eksik olmayan, bulutlar içindeki tepesi ancak öğleyin görünen (burada do- kuz satır açık bırakılmıştır.) bir yüksek dağdır. Buradan güneye bakılınca Tire Sahrası kitap sayfası gibi görünür. Burada eski padişahların maksu- releri vardır. Buradan da kibleye doğru gittik. Fakat Cansitan yaylasını geçip iki saat giderek:

KÖŞK KASABASI: Eskiden Cemşid'in yaylaya çıktığı yerde tahtı idi. Binlerce bina harabeleri vardır. Halk dilinde bu yüzden köşk şehri der- ler. Paşa hassıdır. 150 akçe şerif kazadır. Nahiyesi kırk köydür. Birer cami mescid ve hanı, 10 dükkânı, bağ ve bahçesi vardır. İnciri dünyayı tutmuş- tur. Köklob denelen inciri kırk, elli dirhem gelir. Kurusunu yedi iklime gönderirler. Özü şekerli bir incirdir ki, vettin suresi bunun hakkında gönderilmiş ola... Hazımı kolay, kuvvet verici, göz kuvvetine faydalı (bu- rada dört buçuk satır boştur). Bunu yiyen bıkmayıp, şehit oluncaya kadar yiyeceği gelir. İçinde haşhaş darısı gibi kırk elli tane vardır. Güneşe tutsan içindeki darılar sayılır. Kokusu çok güzeldir. Bu kasabada üç gün zevk ve

sefa ettik. Sonra doğuya gidip Menderes Nehrini geçip Donduran Dağı dibindeki:

DONDURAN KASABASI'na geldik. Üzüm pekmezi, Ayıntap pek- mezi gibi donduğu için böyle derler. Aydın sancağına hastır. 150 akçe ka- zadır. Yüz evi, birkaç mescidi vardır. Bağ ve bahçesi dünyayı tutmuştur. Haftada bir büyük pazarı olur. Bu kazanın dağı sırasında iki saat gittik.

AMASYA: Kazasına geldik. Aydın toprağında 150 akçe kaza ve serbest zeamettir. Burada dahi kasaba yoktur. Bağlı bahçeli köyleri vardır. Bura- dan altı saat uzakta;

BOZDOĞAN KAZASI: vardır. Aydın sancağında 150 akçe ile sa- daka kazalarındandır. Burada da kasaba yoktur. Haftada bir pazarı olur. Buradan da dağ eteğinde mamur köylerden geçtik. Menderes nehrini ge- çip kuzeye dört saat gittik.

ARPAZ KAZASI: Nazilli sahrasına bakan bir burun ucunda kasaba gibi bir hanlı köydür. Aydın livasında 150 akçe kazadır. Bağ ve bahçesi çok, havası gayet güzeldir. Yukarıda yazılan bu beş kazaya Aydın diyarın- da (Beşboy) derler. Hepside Nazilli Sahrasının güneyindeki boğazında ve dağ eteğinde birbirine yakın Beşboy kazalarıdır. Bu vadi çok verimlidir. Yüz binlerce yük incir ve üzüm hâsılı olur. Aydın denilmesinin sebebi, burayı Mahandan gelen Selçuklu Beylerinden Aydın Koca Beyin fethet- mesindedir. Buradan kuzeye dört saat gittik.

SULTANHİSAR KALESİ : ... tarihinde Aydın Bey kızlarından (?) Nilüfer Sultan Hisarı olduğundan Sultanhisar derler. Sonra bu kızı Orhan Bey alınca, kale cihaz olarak Osman oğullarına verilmiştir. Aydın livasın- da hastır. 150 akçe kazadır. Serdarı vardır. Kalesi, harabeye yüz tutmuş beşgen şeklindeki bir kaledir. 300 kiremit örtülü evleri vardır. Bir cami, mescit, han ve birkaç dükkânı vardır. Bağ ve bahçesi pek çoktur. Nazilli ayanının bahçeleri buradadır. Halk dilinde yirmi bin bağı olduğu söyle- nir. Halkının geçimi bağları sayesinde. Burada olan Göklop, Aklop, Kızıllop, Morlop ve Karalop başka diyarlarında olmaz. Köşk şehrinin Göklobundan, bunun Aklobu daha güzeldir. Üzerindeki derisi soğan zarı gibi incedir.

Sabahları şahadet adamları hareket edinceye kadar yenilse vücuda za- rar vermez. Ama yerken biraz tuz yemelidir. Resulü Ekrem böyle buyur- muştur. Bunlarda sofralarına tuz getirip evvela tuz yerler, sonra meyve, sonra yine tuz yerler. Sonra yemek yerler. Tuz İbrahim Halil mucizesidir.

Bilhassa kavun ve incir yerken muhakkak tuz yenmelidir. Kuru inciri de pek lezzetlidir. Beyaz çarşaf üzerine dane dane serip güneşin sıcaklığında olgunlaşınca kadar kuşlardan ve tozlardan korurlar. Havada bir ağırlık olsa beyaz çarşafarla örterler.

Sonra Nazilli sahrası içinde iki saat gittik.

İNCİR KALESİ, ŞİRİN NAZİLLİ ŞEHİRİ

.... tarihinde Celali Karayazıcı ve Kalenderoğlu korkusundan vilayet ahalişi padişah emri ile şehrin etrafına kerpiçten bir kat duvar yapmış- lardır. Hendeği yoktur. Şehir Aydın sancağı toprağında 150 akçe kazadır. Bazen üç yüz akçe ile bazen de beş yüz akçe mevleviyetle arpalık suretiyle insan olunur. Verimli kazadır. Şeriat emirlerine itaatli halkı vardır. Sene- de kırk dört çeşit mahsul alınır. Ve hala (sekiz satır açıktır) bu emsalsiz şehir Ayşe Sultan hassıdır. Voyvodası iki yüz altı ve yüz tüfenkendaz ile hükümet eder. Asıp kesmeye salahiyyetlidir. Şeyhülislamı. Nakibüleşra- fı. Ayanı Kethüdayeri, Serdarı, Bacdarı, Muhtesibi, Şehir Subaşı vardır. Kalesi bir sahra ortasında beşgen şeklinde, etrafı altı bin adım kerpiç ya- pıdır. İçinde 12 mahalle 3070 kiremitli evler vardır. Ancak beş altı tane şahnişinli birkaç katlı evler vardır. Şehir satrançvari 70 caddedir. 12 mih- raptır. Çarşı içinde avlusuz eski cami buna yakın geniş avlulu yeni cami vardır. (on bir buçuk satır boştur). Vakıa sahil vilayetidir. Ama su ve ha- vası güzel olduğundan mahbup ve mahubeleri çoktur ve naz istiğnalrı fazla olduğundan nazlı diye adlandırılmıştır. İnciri fevkalade meşhurdur. Havası çok sıcak olduğundan akarsuları sıcaktır. Fakat destilerde hava alınca gayet lezzetli suları olur. 150 dükkân, bir kargir bedestan ve be- destana yakın, on sütun üzerine yapılmış bir tahıl pazarı meydanı vardır. Etrafı kahvehanelerdir. Eski cami önünde bir çeşme vardır.

